

- O. (1966): *Krankheiten der Mundschleimhaut und der Lippen*. Urban und Schwarzenberg, München etc.
27. Shafer, W. G., Hine, M. K., Levy, B. M. (1974): *A textbook of oral pathology*. Saunders, Philadelphia etc.
28. Sicher, H., Bhaskar, S. N. (1972): *Orban's oral histology and embryology*. 7th ed. Mosby, St. Louis.
29. Soricelli, D. A., Bell, L., Alexander, W. A. (1966): Congenital fistulas of the lower lip. *Oral Surg* 21: 511-516.
30. Tiecke, A. W. (1965): *Oral pathology*. McGraw-Hill, London.
31. Traeger, K. A. (1954): Congenital fistulas of the lower lip. *J Oral Surg* 12: 69-71.
32. Wang, M. K. H., Macomber, W. B. (1977): Congenital lip sinuses. *Converse: Reconstructive plastic surgery* Vol. III: 1540-1543. Saunders, Philadelphia etc.
33. Warbrick, J. G., McIntyre, J. R., Ferguson, G. A. (1952): Remarks on the etiology of congenital bilateral fistulae of the lower lip. *Br J Plast Surg* 4: 254-262.
34. Watanabe, Y., Otake, I. M., Tonida, K. (1951): Congenital fistulas of the lower lip. *Oral Surg* 4: 709-722.
35. *Werkgroep van de bestudering en behandeling van patiënten met aangeboren afwijkingen aan lip, kaak en gehemelte* (1975): *Multidisciplinaire behandeling van patiënten met lip-, kaak- en gehemelteple-*
- ten. Stafleu, Leiden.
36. Wood, N. K., Goaz, P. W. (1975): *Differential diagnosis of oral lesions*. Mosby, St. Louis.
37. Van der Woude, A. (1954): *Fistula labii inferioris congenita and its association with cleft lip and palate*. *Am J Hum Genet* 6: 244-256.
38. Zallen, R. D. (1971): Congenital lip sinuses of the lower lip: report of case. *J Oral Surg* 29: 732-733.

September 1978.

Oostersingel 59,
9713 EZ Groningen.

Boekbesprekingen

M. E. van Venrooy-IJsselmuiden: *Growth and maturation of Dutch children. A mixed longitudinal study*. 133 pag., 36 afb., 27 tab. Proefschrift rijksuniversiteit te Utrecht, 1978.

Het proefschrift is samengesteld uit een hoofdstuk: Materiaal en Methode en een viertal artikelen, waarvan reeds drie in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde 121, nr. 7, 8, 1977 en in *Annals of Human Biology* vol. 5, no. 4, 1978, werden gepubliceerd.

Het betreft een onderzoek, dat in Utrecht werd uitgevoerd, naar de lichamelijke ontwikkeling van 1132 kinderen in de leeftijden van 8 tot 18 jaar. De gemeten variabelen zijn: lengte, gewicht, omtrek bovenarm en onderbeen, huidplooiën, skeletale rijping en bij meisjes het tijdstip van menarche. De manier van verzamelen van data en de bewerking daarvan, kan als zorgvuldig en nauwkeurig beschreven worden, ofschoon het longitudinale aspect van het onderzoek zeer minimaal is aangezien er maar twee metingen verricht zijn per kind. Verder legt de opzet van het onderzoek de beperking op, dat een aantal belangrijke groei-karakteristieken niet konden worden be-rekend.

De belangrijkste resultaten van algemeen belang zijn ten eerste een bevestiging van de voortzetting van de zogenaamde seculaire groeiverschuiving in lichaamslengte, ten tweede de constructie van standaarden voor huidplooiemetingen, die overigens nauwelijks afwijken van de tot nu toe gebruikte Engelse standaarden. Het derde belangrijke resultaat is afkomstig van het deelonderzoek naar skeletrijping, waar vermeld wordt dat Nederlandse jongens (10-13 jaar oud) en Nederlandse

meisjes (8-10 jaar oud) een geringe vertraagde skeletale rijping vertonen vergeleken met de meest gebruikte Engelse standaarden, gemeten met de TW-2-methode.

Dit illustreert dat gegevens over lichamelijke ontwikkeling specifiek zijn voor de tijd en de plaats van waarneming. De gepresenteerde standaardgegevens zijn belangrijk voor klinisch gebruik en mede daarom levert het proefschrift belangrijke, waardevolle en bruikbare gegevens op voor de kinderarts en de wetenschappelijke onderzoeker, die zich bezig houdt met onderzoek naar groei en ontwikkeling.

B. Prah-Andersen

Onder redactie van F. Schön en F. Singer: *Europäische Prothetik heute*. 560 pag., 921 afb. Die Quintessenz, Berlin, Chicago, Rio de Janeiro en Tokio 1978. Prijs 320,— DM.

Dit kloekke en fraai verzorgde boek bevat 35 bijdragen van 36 'Europese' auteurs. In hun voorwoord schrijven de samenstellers dat één van de redenen voor het samenstellen van dit werk is geweest dat in de internationale literatuur voornamelijk Engelse en Amerikaanse auteurs worden aangehaald en in de Scandinavische literatuur 'Duitse' auteurs vrijwel geheel ontbreken. Een dergelijk uitgangspunt doet in 1979 wel heel merkwaardig aan. De internationaal in wetenschappelijke kringen gebruikte taal, is nu eenmaal het Engels en het worden aangehaald door onderzoekers is bovendien nog steeds afhankelijk van de importantie en/of volledigheid van het onderzoek. Dit heeft echter niet verhinderd dat er een voor de tandarts-algemeen-practicus zeer lezenswaardige uitgave is ontstaan, volgens mij ook de doelgroep waarop deze uitgeverij zich richt en daarin is ze zeker geslaagd.

Het hoofdonderwerp is de prothetiek in al zijn facetten, maar daarnaast zijn bijdragen opgenomen over de Parodontologie, de Preprothetische Chirurgie, de Elektrochirurgie, de Implantologie en de prothetische problemen die er bij het ouder worden zoal kunnen optreden. Er wordt in de meeste bijdragen een goed overzicht gegeven van de huidige stand van zaken op het gebied van behandel-mogelijkheden. Zij die gewend zijn de vakliteratuur op de voet te volgen moeten dan ook geen nieuws verwachten. Occlusie, articulatie en registratiemethoden krijgen alle aandacht. De opwastechniek ontbreekt uiteraard niet. Daarbij voert de meer technisch-mechanische benadering de boventoon.

Ondanks het in de tekst van de omslag van het boek vermelde uitgangspunt een overzicht te geven van de huidige stand van zaken van het tandheelkundig onderzoek in Europa, getuigen de auteurs in hun bijdragen en in hun literatuurverwijzingen van een wat wijdere blik en opvatting door zich niet alleen tot Europese opvattingen en theorieën te beperken. Samenvattend: een fraai uitgegeven boek dat de tandarts-algemeen-practicus een schat aan informatie biedt, dat veel zaken weer eens oprfrist en dat hem - naar ik hoop - zal inspireren en uitnodigen zijn kennis van een of meerdere onderwerpen te verdiepen.

A. C. M. van de Poel

M. J. M. Pieters-Michels: *Onderzoek naar de voeding van de kleuters op twee kleuterconsultatiebureaus in Zuid-Limburg*. 152 pag. Proefschrift Katholieke Universiteit te Nijmegen. Uitgeverij Wijnants, Heerlen 1978.

Het proefschrift van de consultatiebureau-arts mevr. Pieters-Michels is getiteld 'Onderzoek naar de voeding van de

kleuters op twee kleuterconsultatiebureaus in Zuid-Limburg'. Het betroffen 484 kleuters in de leeftijd van 15 maanden tot 6 jaar. De aanleiding van het onderzoek was na te gaan of een veel geuite klacht over de slechte eetlust van kleuters problemen voor de gezondheid oplevert.

Daartoe werd een onderzoek gedaan naar de voedingsgewoonten, naar de voedingstoestand en naar de gezondheidstoestand. Het proefschrift wordt ingeleid met een literatuurstudie, waarbij de verschillende begrippen nader toegelicht worden. Bij het doorlezen van deze inleiding worden een reeks problemen gesignaleerd: wat wordt er onder een optimale voeding verstaan? Wat is gezondheid? Welke factoren bepalen de eetlust? Hoe meet je een voedingstoestand? Welke relatie is er tussen voeding en ziek zijn?

Het wordt duidelijk dat de onderzoekster*) een uitgebreid gebied met valkuilen betreedt. Daar is ze toch redelijk uit te voorschijn gekomen en wel door het onderzoek niet al te groots en te ingewikkeld op te zetten. Zo worden eenvoudige somatische criteria gekozen om de gezondheid te bepalen. De groeisnelheid, de toename in gewicht, het Hb-gehalte van het bloed, de frequentie van het ziek zijn, worden hiertoe bepaald. Als criteria voor de voedingstoestand zijn gekozen: het normgewicht berekent uit de lengte, en de dikte van één huidplooi. Ze heeft daarmee voor een zeer pragmatische oplossing gekozen, omdat het nu eenmaal onmogelijk is om bij deze groep kinderen uitgebreid onderzoekingen te doen. De

onderzoekster heeft vervolgens enkele metingen met elkaar in verband gebracht.

Hierna volgen enkele resultaten van het onderzoek. Wat de voeding betreft blijkt dat de klachten over de eetlust niet in overeenstemming zijn met de meetgegevens. De voeding bleek energetisch hoger te liggen dan de aanbevolen norm. De opname van eiwit, calcium, vitamine A, B-caroteen, thiamine, riboflavine en ascorbinezuur was ruim voldoende.

De ijzeropname was laag, hoewel het gemiddelde hemoglobine-gehalte van het bloed normaal was. Verder bevat de voeding te veel vet en te veel suiker. Deze gegevens zijn in overeenstemming met de gegevens van de voeding van alle leeftijdscategorieën in Nederland. Algemene conclusie: de gezondheidstoestand van de kleuters was goed. Tot zover de meest opvallende resultaten.

Tot slot nog enkele beschouwingen. Het is moedig van de onderzoekster om in zo'n uitgebreid terrein te gaan werken. Hoewel iedereen gemakkelijk termen gebruikt als optimale voeding, voedingstoestand en gezondheidstoestand blijkt dat wanneer er een onderzoek naar wordt gedaan, deze begrippen moeilijk grijpbaar zijn. Het is zonder meer een grote verdienste van mevr. Pieters-Michels dat zij op dit gebied een eerste stap heeft gezet. Toch zijn m.i. ook enkele kritische opmerkingen op zijn plaats. In het onderzoek wordt weinig rekening gehouden met het ontstaan en voorkomen van moderne welvaartsziekten. Het is geen nieuws meer dat de eiwit-, vitamine- en mineralenvoorziening goed is. Minder bekend is in hoeverre kleuters al bezig zijn met het ontwikkelen van minder gunstige gewoonten met betrekking tot welvaarts-

ziekten zoals overgewicht, hart- en vaatziekten en tandcariës.

Hoewel dus wel gekeken is naar de ijzeropname en het hemoglobine-gehalte is geen onderzoek gedaan naar de opname van de verschillende vetzuren en het cholesterol-gehalte; de opname van energie, van eiwit, vet en koolhydraten in verband met overgewicht en de opname van mono- en disachariden en het ontstaan van cariës. Met een geringe uitbreiding was een meer doelgericht onderzoek mogelijk geweest.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat er geen problemen zijn met betrekking tot de kwantiteit van de kleutervoeding. Hopelijk krijgt dit onderzoek nog een vervolg om richtlijnen te kunnen ontwikkelen met betrekking tot de kwaliteit van de voeding. Het is mogelijk dat het probleem van de ouders over de eetlust van de kleuters zich niet richt op het eten in het algemeen, waaronder dus ook snoep en gezelligheidsvoedsel worden gerekend, maar meer op het eten van voedsel dat door de moeder als belangrijk voor de gezondheid wordt gezien. Uit eigen onderzoek is eveneens gebleken dat er geen problemen zijn met de eiwit-, vitamine- en mineralenvoorziening, indien het kind alleen maar energetisch gezien voldoende eet. Welvaartsziekten zijn waarschijnlijk meer gekoppeld aan hoe men eet en wel met name met betrekking tot suikerhoudende voedingsmiddelen en voedingsmiddelen die rijk zijn aan verzadigd vet. Helaas zijn deze aspecten in het onderzoek van mevr. Pieters-Michels te weinig aan de orde geweest. Haar werk moet dus als een waardevol, eerste begin worden gezien, wat hopelijk wordt voortgezet

A. B. Gramwinckel

*) Met de keuze van het onderzoek.